

постійних змін у державному управлінні, економічній діяльності та розвитку технологій.

Спеціальні склади кримінальних правопорушень сприяють адаптації кримінального права до нових соціальних умов і підвищують точність реагування на специфічні правопорушення. Зокрема, розвиток кіберзлочинності, економічних зловживань та правопорушень у сфері національної безпеки потребує впровадження нових спеціальних складів, що відображають сучасні загрози та виклики. Це підвищує адаптивність законодавства і сприяє забезпеченню правової визначеності та захисту прав людини в умовах змінних суспільних реалій.

Література:

1. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.

2. Митрофанов І. І. Окремі питання предмета кримінальних правопорушень. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : мат. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 24 листоп. 2023 року). Харків : Право, 2024. С. 129–133.

3. Митрофанов І. І. Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів в бойовій обстановці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Випуск 33. Том 2. С. 108–111.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-84>

ЗДАТНІСТЬ БАТЬКІВ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ПОЗИТИВНИЙ ВИХОВНИЙ ВПЛИВ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ПОВЕДІНКОЮ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ У ВИДІ ПЕРЕДАЧІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІД ЇХ НАГЛЯД

Шморгун Віталій Олегович

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Однією із причин, яка зумовлює вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень є недостатня увага батьків до виховання та навчання дітей.

Як вказує Л.М. Кононенко, до основних чинників, які обумовлюють злочини неповнолітніх, належить негативний вплив у сім'ї. Родина посідає чільне місце в етичному формуванні особистості неповнолітнього. Саме тут через складність та тривалість процесу виховання дітей, труднощі в забезпеченні соціального контролю в сімейно-побутовій сфері найчастіше виявляються ті негативні наслідки соціальних процесів і явищ, які багато в чому й обумовлюють соціальні відхилення, у тому числі й злочинну поведінку неповнолітнього. Сімейне неблагополуччя кримінологи розглядають як один з чинників того, що найактивніше впливає на злочинність неповнолітніх [1, с. 204–205].

З наведеного слідує, що вчинення неповнолітнім кримінального правопорушення – це перш за все відповідальність батьків, яка вказує на недостатність виховного впливу на дітей.

Проте, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 105 КК України до неповнолітнього, який вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок широго розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання, можуть бути застосовані такі примусові заходи виховного характеру як передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють [2].

Аналіз судової практики свідчить про те, що вказаний захід примусового характеру є таким, що найбільш часто застосовується судами до неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення.

Проте доволі дискусійним залишається питання чи здатен зазначений примусовий захід виховного характеру забезпечити досягнення мети застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру з огляду на те, що у більшості випадків саме невиконання батьками належним чином своїх батьківських обов'язків призвела до вчинення неповнолітнім кримінального правопорушення та чи не є це дублюванням обов'язків батьків, які останні мають виконувати і так в силу закону.

КК України не розкриває зміст поняття «примусові заходи виховного характеру», а тому не дозволяє визначити їх мету. При цьому вказані заходи, на відміну від покарання, не є карою за вчинення кримінального проступку чи нетяжкого злочину. У своїй основі вказані заходи є заходами виховання, переконання, соціальної підтримки та контролю.

Як орієнтує Пленум Верховного Суду України у своїй постанові «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» від 15.05.2006 № 2, метою застосування таких заходів має бути забезпечення інтересів неповнолітнього, які полягають в одержанні не тільки належного виховання, а й освіти,

лікування, соціальної, психологічної допомоги, захисту від жорстокого поводження, насильства та експлуатації, а також у наявності можливості адаптуватися до реалій суспільного життя, підвищити загальноосвітній і культурний рівень, набути професії та працевлаштуватися [3].

Як зазначає О.І. Саско передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, є малоефективним заходом виховного характеру [4, с. 175–176].

Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) наголошують, що жоден неповнолітній не може бути вилучений з-під нагляду батьків, частково чи повністю, якщо це не виправдано обставинами її чи його справи [5].

КК України не визначає умов, за яких неповнолітній може бути переданий під нагляд батьків.

У п. 7 постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» від 15.05.2006 № 2 визначено, що передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють допускається лише за наявності даних про те, що вони здатні забезпечити позитивний виховний вплив на нього та постійний контроль за його поведінкою. Питання про передачу неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, суд повинен вирішувати з урахуванням даних, що їх характеризують. Неприпустимо передавати неповнолітнього під нагляд батька чи матері, які позбавлені батьківських прав, а також батьків чи інших осіб, котрі через свою поведінку не здатні позитивно впливати на нього.

Як вірно зазначає І.П. Васильківська, законодавчо це положення ніде не закріплено. Як наслідок – суд у більшості випадків покладає обов'язок посилити виховний вплив на неповнолітнього та встановити систематичний контроль за його поведінкою, зв'язками, проведенням вільного часу на осіб, які не можуть цього зробити» [6, с. 210].

Згідно ст. 485 КК України, до обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, належать і умови життя та виховання неповнолітнього, а відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 487 КПК України при дослідженні умов життя та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого належить з'ясувати склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї.

Так, І.П. Васильківська пропонує закріпити у КК можливість застосування передачі неповнолітнього під нагляд лише тих батьків, які не здійснюють негативного впливу на нього та мають змогу належним

чином виховувати і контролювати поведінку дитини; крім того, передбачити обов'язкове отримання згоди батьків (осіб, які їх замінюють) й самого неповнолітнього на таку передачу [6, с. 213].

На думку О.І. Саско слід виключити батьків чи осіб, які їх замінюють із переліку тих, кому можуть передаватися неповнолітні під нагляд, адже сімейним законодавством на батьків чи осіб, що їх замінюють вже покладено обов'язок здійснювати догляд і виховання своїх дітей. Передача неповнолітнього під нагляд батьків, як примусовий захід виховного характеру, видається недоцільною, оскільки зі закінченням строку застосування цього заходу батьки не позбавляються обов'язку здійснювати контроль та нагляд за своїми дітьми [4, с. 176].

Ми повністю поділяємо вказану точку зору та вважаємо, що передача неповнолітнього, який вчинив кримінальне правопорушення під нагляд батьків, не здатна забезпечити реалізацію мети застосування примусових заходів виховного характеру та попередити вчинення неповнолітнім кримінальних правопорушень, а обов'язки батьків щодо виховання дітей чітко визначені діючим законодавством України.

В той же час в Україні діє система органів пробачії. Так, відповідно до ст. 12 Закону України «Про пробачію» пробачія щодо неповнолітніх спрямована на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків. Пробачія щодо неповнолітніх здійснюється органом пробачії спільно з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень. Орган пробачії сприяє залученню засуджених неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти.

Враховуючи зазначене, вбачається за доцільне розглянути питання про включення відповідних пробачійних програм щодо неповнолітніх до переліку примусових заходів виховного характеру на заміну передачі неповнолітнього, який вчинив кримінальне правопорушення під нагляд батьків, зважаючи на те, що такі програми вже реалізуються до неповнолітніх, засуджених до пробачійного нагляду, та звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Література:

1. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Національна академія управління, 2010. 496 с. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/978-966-8406-31-7-pos-compressed.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.11.2024).

3. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06> (дата звернення: 17.11.2024).

4. Саско О. І. Дискусійні аспекти ефективного застосування примусових заходів виховного характеру. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, (3(9)), 170–179. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3\(9\)-170-179](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3(9)-170-179).

5. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються судочинства неповнолітніх («Пекінські правила», 1995 року) : збірник міжнародних документів та нормативно-правових актів України з питань соціально-правового захисту дітей, частина 1. Київ : Логос, 2001. 595 с.

6. Васильківська І. П. До питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Правове регулювання економіки*. 2014. № 14. С. 204–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pre_2014_14_20 (дата звернення 17.11.2024).